

Tut ipək qurdunun məhsuldar cinslərin yaradılmasında adaptiv seleksiyanın rolu.

f. r.ü.PhD.Y.H.Şükürlü, b.ü.PhD.Q.M.Bəkirov, elmi işçi. A.G.Mustafayev

XXI əsrdə seleksiya elminin mühüm nailiyyətlər qazanması şübhəsizdir.Uzun illər ərzində seleksiyaçılar bütün səylərini yaratdıqları cinslərin, sortların və hibridlərin əlverişli şəraitdə yüksək potensial məhsuldarlığa malik olmasına yönəldilmiş və bu istiqamətdə böyük nəticələr əldə etmişlər.

Odur ki, seleksiyaçılar qarşısında qoyulan ən mühüm məsələ müxtəlif aqroekoloji iqlim şəraitində sabit məhsul verə bilən, yüksək yaşama qabiliyyətinə malik yeni cins və hibridlər yaratmaqdır.

Müxtəlif aqroekoloji iqlim şəraitində, xüsusilə əlverişsiz mühit şəraitində yüksək məhsuldarlığı təmin edən, ekoloji dözümlülüyə malik tut ipəkqurdu cinslərinin yaradılması mühüm təsərrüfat əhəmiyyətli məsələdir.

Elmi-tədqiqat işi Şəki Regional Elmi Mərkəzin “Tut ipəkqurdunun seleksiyası” şöbəsində aparılıb.

Seleksiya prosesində adaptivlik tut ipəkqurdunun yaxşılaşdırılması üçün seçmə əlaməti kimi tut ipəkqurdunun yaş baramasının çəkisi, tut ipəkqurdunun yaşama qabiliyyəti, yaş baramanın ipəkliliyi əsas götürülüb. Seleksiya xətlərinin bioloji göstəriciləri aşağıdakı qaydada təyin olunmuşdur. Yemləmə müddəti tut ipəkqurdunun yemləməsinin başlaması və qurtarması qeyd olunur. Ölmüş və geridə qalan tut ipəkqurdlarının qeydiyyatı aparılır.

Baramanın bioloji göstəricilərini hər ailədən və hər təkrardan götürülmüş 25 dişi və 25 erkək tut ipəkqurdunun baramasının çəkisi, barama pərdəsinin kütləsi və ipəkliliyi təyin edilib. Yaz, yay və payız mövsümündə Yaqub, Çingiz və Şəki-1 x Şəki-2 (nəzarət) cins və hibridləri üzərində təcrübə aparılıb.

Çingiz xəttinin dördüncü, digər iki xəttin isə ikinci nəslinin yaz və yay materiallarında aparıcı seçmə əlamətlərinin orta qiymətləri və ekoloji parametrləri 1 №-li cədvəldə verilib.

Adlar	Optimal şərait (yaz)			Pesimal şərait (yaz)		
	Yaş barama-nın kütləsi, q	Barama pər-dəsinin kütlə-si, mq	Yaş barama-nın ipəkliliyi, %	Yaş barama-nın kütləsi, q	Barama pər-dəsinin kütlə-si, mq	Yaş barama-nın ipəkliliyi, %
Şəki-1xŞəki-2 (nəzarət)	1,96	469	21,3	1,80	428	20,9
Çingiz	2,32	492	23,9	2,12	444	23,8
Yaqub	2,27	498	22,7	2,06	453	22,4

Cədvəl №1

Adlar	Optimal şərait (yay)			Pesimal şərait (yay)		
	Yaş barama-nın kütləsi, q	Barama pər-dəsinin kütlə-si, mq	Yaş barama-nın ipəkliliyi, %	Yaş barama-nın kütləsi, q	Barama pər-dəsinin kütlə-si, mq	Yaş barama-nın ipəkliliyi, %
Şəki-1xŞəki-2 (nəzarət) Şək	1,94	470	21,4	1,86	442	21,2
Çingiz	2,30	492	24,2	2,23	471	23,7
Yaqub	2,28	505	23,1	2,23	488	22,7

Adlar	Optimal şərait (payız)			Pesimal şərait (payız)		
	Yaş barama-nın kütləsi, q	Barama pər-dəsinin kütlə-si, mq	Yaş barama-nın ipəkliliyi, %	Yaş barama-nın kütləsi, q	Barama pər-dəsinin kütlə-si, mq	Yaş barama-nın ipəkliliyi, %
Şəki-1xŞəki-2 (nəzarət) Şək	1,98	482	22,4	1,82	452	22,2
Çingiz	2,29	514	24,3	2,25	499	23,8
Yaqub	2,39	530	23,7	2,39	530	24,6

Apardığımız eksperimentin nəticələri, yaz, yay və payız yemləmələrinin, aparılan seleksiya metodunun yüksək səmərəli olmasını sübut edir.Elmi tədqiqatların təhlili nəticəsində aşağıdakı nəticələrə gəlmişik:

1.Müəyyən olmuşdur ki, mühit şəraitinin dəyişməsinə cavab olaraq tut ipəkqurdunun bioloji əlamətlərindən yaş baramanın kütləsi, barama pərdəsinin kütləsi və yaş baramanın ipəkliliyi qanuna uyğun şəkildə dəyişilir.

2.Yeni metodlardan istifadə etməklə Yaqub, Çingiz, Şəki-1x Şəki-2 cins və hibridləri üzərində apardığımız adaptiv seleksiya nəticəsində yüksək ekoloji dözümlülüyə və məhsuldarlığa malik olan iki yeni tut ipəkqurdu cinsləri yaradılmış, onlara müvafiq olaraq Yaqub, Çingiz adları verilmişdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. B. H. Abbasov “İpəkçilikdə seleksiyanın nəzəri və praktiki əsasları”. Gəncə -2009. səh.125.
2. Гусейнов Р.А, Бекиров А.Г. Эффект от скрещивания одноименных пород в течении продолжительного времени в разных условиях. Тр. Аз.НИИШ. 1962, т.5, с.215.
3. Mustafazadə A.N. “İpəkçilərə kömək” Bakı: Azərnəşr, 1958, səh, 127.
4. R. Hacıyev “İpəkçiliyin iqtisadi faydasını artırmaq yolları” . Bakı: Azərnəşr, 1966, səh. 40.
5. Z. A. Axundov, N. M. Məmmədov “Sənaye yemləmələrində böyük yaşlı ipək qurdlarının binaların damlarında bəsləndirilməsinin barama məhsuldarlığına təsiri”. Azərbaycan Elmi-Tədqiqat İpəkçilik İnstitutunun əsərləri. Gəncə, 1967, c. VI, səh. 230-232.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirik!